

NCERT Solutions for Class 10 Sanskrit Shemushi

Chapter 5 जननी तुल्यवत्सला

अभ्यासः

प्रश्न 1.

एकपदेन उत्तरं लिखत-

(क) वृषभः दीनः इति जानन्नपि कः तं नुद्यामान् आसीत्?

उत्तराणि:

कृषकः

(ख) वृषभः कुत्र पपात?

उत्तराणि:

क्षेत्रे

(ग) दुर्बले सुते कस्याः अधिका कृपा भवति?

उत्तराणि:

मातुः

(घ) कयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत्?

उत्तराणि:

बलीवर्दयोः

(ङ) चण्डवातेन मेघरवैश्च सह कः समजायत?

उत्तराणि:

प्रवर्षः

प्रश्न 2.

अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया लिखत-

(क) कृषकः किं करोति स्म?

उत्तराणि:

कृषकः क्षेत्रकर्षणं करोति स्म।

(ख) माता सुरभिः किमथम् अश्रूणि मुञ्चति स्म?

उत्तराणि:

भूमौ पतिते स्वपुत्रं दृष्ट्वा माता सुरभिः अश्रूणि मुञ्चति स्म।

(ग) सुरभिः इन्द्रस्य प्रश्नस्य किमुत्तरं ददाति?

उत्तराणि:

सुरभिः इन्द्रस्य इदम् उत्तरं ददाति-” भो वासव! पुत्रत्य दैन्यं दृष्ट्वा अहं रोदिमि।”

(घ) मातुः अधिका कृपा कस्मिन् भवति?

उत्तराणि:

मातुः अधिका कृपा दीने पुत्रे भवति।

(ड) इन्द्रः दुर्बलवृषभस्य कष्टानि अपाकर्तुं किं कृतवान्?

उत्तराणि:

इन्द्रः दुर्बलवृषभस्य कष्टानि अपाकर्तुं प्रवर्ष कृतवान्।

(च) जननी कीदृशी भवति?

उत्तराणि:

जननी सर्वेषु अपत्येषु तुल्यवत्सला परं दीने पुत्र कृपाहृदया भवति।

(छ) पाठेऽस्मिन् कयोः संवादः विद्यते?

उत्तराणि:

अस्मिन् पाठे सुरभिसुराधिपइन्द्रयोः संवादः विद्यते।

प्रश्न 3.

'क' स्तम्भे दत्तानां पदानां मेलनं 'ख' स्तम्भे दत्तैः समानार्थकपदौः कुरुत-

क स्तम्भ – ख स्तम्भ

(क) कृच्छ्रेण – (i) वृषभः

(ख) चक्षुः – (ii) वासवः

(ग) जवने – (iii) नेत्राभ्याम्

(घ) इन्द्रः – (iv) अचिरम्

(ङ) पुत्राः – (v) द्रुतगत्या

(च) शीघ्रम् – (vi) काठिन्येन

(छ) बलीवर्दः – (vii) सुताः

उत्तराणि:

क स्तम्भ – ख स्तम्भ

(क) कृच्छ्रेण – (i) काठिन्येन

(ख) चक्षुः – (ii) नेत्राभ्याम्

(ग) जवने – (iii) द्रुतगत्या

(घ) इन्द्रः – (iv) वासवः

(ङ) पुत्राः – (v) सुताः

(च) शीघ्रम् – (vi) अचिरम्

(छ) बलीवर्दः – (vii) वृषभः

प्रश्न 4.

स्थूलपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-

(क) सः कृच्छ्रेण भारम् उद्वहति।

उत्तराणि:

सः केन/कथम् भारम् उद्वहति?

(ख) सुराधिपः ताम् अपृच्छत्?

उत्तराणि:

कः ताम् अपृच्छत्?

(ग) अयम् अन्येभ्यो दुर्बलः।

उत्तराणि:

अयम् केभ्यः/ केभ्यो दुर्बलः?

(घ) धेनूनाम् माता सुरभिः आसीत्?

उत्तराणि:

कासाम् माता सुरभिः आसीत्?

(ङ) सहस्राधिकेषु पुत्रेषु सत्स्वपि सा दुःखी आसीत्।

उत्तराणि:

कति पुत्रेषु सत्स्वपि सा दुःखी आसीत्?

प्रश्न 5.

रेखांकितपदे यथास्थानं सन्धि विच्छेद वा कुरुत-

(क) कृषकः क्षेत्रकर्षणं कुर्वन् + आसीत्।

उत्तराणि:

कुर्वन्नासीत्

(ख) तयोरेकः वृषभः दुर्बलः आसीत्।

उत्तराणि:

तयोः + एकः

(ग) तथापि वृषः न + उत्थितः।

उत्तराणि:

नोत्थितः

(घ) सत्स्वपि बहुषु पुत्रेषु अस्मिन् वात्सल्यं कथम्?

उत्तराणि:

सत्सु + अपि

(ङ) तथा + अपि + अहम् + एतस्मिन् स्नेहम् अनुभवामि।

उत्तराणि:

तथाप्यहमेतस्मिन्

(च) मे बहूनि + अपत्यानि सन्ति।

उत्तराणि:

बहून्यपत्यानि

(छ) सर्वत्र जलोपप्लवः संजातः।

उत्तराणि:

जल + उपप्लवः

प्रश्न 6.

अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखांकितसर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्-

(क) सा च अवदत् भो वासव! भृशं दुःखिता अस्मि।

उत्तराणि:

धेनुमात्रे सुरभये (सुरभ्यै)।

(ख) पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा अहम् रोदिमि।

उत्तराणि:

धेनुमात्रे सुरभये (सुरभ्यै)।

(ग) सः दीनः इति जानन् अपि कृषकः तं पीडयति।

उत्तराणि:

दुर्बल बलीवय।

(घ) मे बहूनि अपत्यानि सन्ति।

उत्तराणि:

धेनुमात्रे सुरभये (सुरभ्यै)।

(ङ) सः च ताम् एवम् असान्त्वयत्।

उत्तराणि:

आखण्डलाय (इन्द्राय)।

(च) सहस्रेषु पुत्रेषु सत्सवपि तव अस्मिन् प्रीतिः अस्ति।

उत्तराणि:

धेनुमात्रे सुरभये (सुरभ्यै)।

प्रश्न 7.

'क' स्तम्भे विशेषणपदं लिखितम्, 'ख' स्तम्भे पुनः विशेष्यपदम्। तयोः मेलनं कुरुत-

क स्तम्भ – ख स्तम्भ

(क) कश्चित् – (i) वृषभम्

(ख) दुर्बलम् – (ii) कृपा

(ग) क्रुद्धः – (iii) कृषीवलः

(घ) सहस्राधिकेषु – (iv) आखण्डलः

(ङ) अभ्यधिका – (v) जननी

(च) विस्मितः – (vi) पुत्रेषु

(छ) तुल्यवत्सला – (vii) कृषकः

उत्तराणि:

क स्तम्भ – ख स्तम्भ

(क) कश्चित् – (i) कृषकः

(ख) दुर्बलम् – (ii) वृषभम्

(ग) क्रुद्धः – (iii) कृषीवलः

(घ) सहस्राधिकेषु – (iv) पुत्रेषु

(ङ) अभ्यधिका – (v) कृपा

(च) विस्मितः – (vi) आखण्डलः

(छ) तुल्यवत्सला – (vii) जननी